

U o v o m b r o j u m o ž e t e p r o č i t a t i :

- ◆ Pritisci na novinare: Slučajevi zeničkih novinara
- ◆ Samoregulacija medija: Nesaglasnost oko savjeta za štampu
- ◆ Monitoring: "Oko 22" NTV Studio 99
- ◆ Mediji u drugim zemljama (V): Slovenija u tržišnoj utakmici
- ◆ Iz izvještaja za 1999. godinu Reportera bez granica (RSF)
- ◆ Prepiska: OHR- Erotel
- ◆ Vijesti: Stipendije za novinare

Novosti o medijima

Svake druge sedmice priprema
agencija SAFAX, Sarajevo
<http://www.mp-institut.com/>

◆ Novinarstvo i demokratija

◆ Mediji u tranziciji

Broj 33, Serija I

Sarajevo, 31. maj 1999.

P r i t i s c i n a n o v i n a r e

Zašto novinari ćute?

Trojici novinara u Zenici je zapriječeno da ne smiju objaviti tekst koji je po njihovoj uredničkoj procjeni zaslužio pažnju javnosti. Kad su ga ipak objavili započeli su pritisci na novinare. Glavni akter ove hajke je načelnik opštine Zenica, grada čije su vlasti euforično protestovale prije nekog vremena na negativne ocjene nekih institucija međunarodne zajednice zbog kršenja ljudskih prava.

Formalno gledano, Zenica bi se mogla ubrojati u malobrojne gradske sredine u Bosni gdje se ovako nešto događa. Takav zaključak bi se mogao izvesti iz nedavnog saopštenja Saveza novinara BiH (povodom javne reakcije Alije Izetbegovića na neke kritike upućene od novinara) "da Savez novinara BiH u posljednjih nekoliko godina nije dobio nijednu pretstavku svojih članova i redakcija kojom je tražena zaštita zbog ugrožavanja prava na rad".

Stvarno stanje je, međutim, sasvim drugačije. Zahtjevi ovakve vrste – da se nešto mora objaviti ili ne može objaviti – redakcijama opštinskih lokalnih novina i rtv stanica dolaze često. Upućuju ih lokalni funkcioneri, partijski čelnici na vlasti, pojedini članovi savjeta medija, pa ne rijetko i osobe iz političkog i ekonomskog podzemlja. U novinarskim krugovima zna se za bezbroj sličnih slučajeva, ali se novinari medija, koji nisu pod prismotrom institucija međunarodne zajednice, boje da ih javno iznesu. Ćutanje nad ovakvom praksom posljedica je i odomaćenog shvatanja da su vanredakcijski zahtjevi prema urednicima lokalnih glasila, koje su osnovale opštinske vlasti, sasvim legitimni i legalni, jer, kako kaže i načelnik opštine Zenica, "mi smo vas postavili na to mjesto".

Vulgarizacija i zloupotreba osnivačkih prava nad medijima je više nego evidentna. Autorske i uredničke slobode zasnovane na profesionalnim žurnalističkim kriterijima su univerzalna kategorija neovisna od toga ko je medijima osnivač. Zato stvarni napredak u izgradnji slobodnog novinarstva u Bosni nije moguće ocjenjivati samo čitajući centralne dnevne novine, poznate magazine ili prateći programe velikih rtv mreža. (Z.U.)

Slučajevi zeničkih novinara

Novinari Medina Delibašić urednik TV Zenica, Spahija Kozlić urednik Radija Zenica i Selvedin Avdić šef dopisništva *Večernjih novina* uputili su 19. maja pismo Odjelu za žalbe Nezavisne komisije za medije (IMC) u kome su naveli više primjera kršenja novinarskih sloboda, prijetnji i ucjena od strane načelnika opštine Zenica Ferida Alića. Dva dana kasnije u Zenici je organizovan sastanak sedam novinara (pored navedena tri, pridružili su se i zenički dopisnici TV BiH i *Oslobođenja*) sa predstavnikom IMC-a Džejsom Fergusonom na kojem su iznesene brojne optužbe na račun načelnika Alića i drugi primjeri iz ove regije. Od Ureda Visokog predstavnika je zatraženo da hitno obezbijedi uslove za slobodno djelovanje novinara.

Pritisci na medije u Zenici nisu novijeg datuma. U neposrednom postratnom periodu zahtjevi lokalnih vlasti prema njima smatrani su nekom vrstom lokalpatriotske obaveze. Međutim, nakon što su ojačale institucije koje se bave zaštitom ljudskih prava i medijskih sloboda, a i djelimično splasnule nacionalne tenzije, pojavili su se prvi "stidljivi" sukobi novinara i vlasti. Načelnik Ferid Alić, koji je na vlast došao u septembru 1997., godine sve je otvorenije, čak i pred svjedocima, prijetio novinarima. Zanimljiv je njegov prvi sastanak sa zeničkim novinarima po preuzimanju dužnosti. On je tada novinarima kazao kako njihovo pisanje treba biti podređeno interesima grada, te da od njih očekuje dosta afirmativnih tekstova. Od RTV Zenica, koja je javni medij, očekivao je da ispuni svaki njegov zahtjev. On je još ranije prijetio da će pokrenuti putem programskog savjeta odgovornost urednika.

Primjer prvi

Kad su boračke organizacije organizovale protestni miting u Zenici načelnik je preko svog sekretara prenio naređenje urednicima da isključe mikrofone i ne emituju zahtjeve koji su, prema njegovom mišljenju, nerealni. Urednici to nisu poslušali, ali nije bilo ni reakcije opštinskih vlasti.

Primjer drugi

Sredinom aprila ove godine redakcija RTV Zenica je svojim vezama došla do pisma OHR-a upućenog načelniku opštine u kome se izražava nezadovoljstvo i prijeti međunarodnim sankcijama ovoj opštini zbog masovnog odbijanja zahtjeva za povrat stanova građanima Zenice koji su ovaj grad napustili

Novosti o medijima- na jednom mjestu o aktuelnim medijskim događanjima u Bosni i Hercegovini
Izlazi svakog drugog ponedjeljka na engleskom i bosanskom/hrvatskom/srpskom jeziku. Tekstovi domaćih autora objavljuju se na jeziku kojim se autor služi.

Izdaje: **Media plan** i
novinska agencija **Safax**
Urednik: Zoran Udovičić

Redakcija u Sarajevu:
Patriotske lige 30/III, Sarajevo;
Tel/fax:+387 71 213 078, 206 542
E-mail:

safax-mp@bih.net.ba

<http://www.mp-institut.com/>

**PREŠTAMPAVANJE DOZVOLJENO
UZ NAZNAKU AGENCIJE I AUTORA**

Zahvaljujući donaciji Fonda Otvoreno društvo Soros Sarajevo i Westminster Foundation for Democracy London domaćim medijima servis se dostavlja besplatno

tokom rata. Redakcija je kod načelnika pokušala da dobije potvrdu vjerodostojnosti ovog dokumenta i njegovo mišljenje. Načelnik je to odbio i zatražio da se pismo ne emituje. Kad je pismo ipak objavljeno on je pozvao urednike u svoj kabinet i tražio da otkriju izvor svojih informacija. Novinari su to odbili, a načelnik Alić je zaprijetio da će pokrenuti odgovornost putem upravnog odbora i programskog savjeta.

Primjer treći

U redakcije Radija i TV Zenica 15. maja je stiglo otvoreno pismo Kluba Patriotske lige Zenica upućeno gospodi Vestendorpu i Izetbegoviću. U pismu ova organizacija traži odgovornost petorice čelnih ljudi Opštine i Kantona, između ostalih načelnika Alića, zbog političke samovolje i materijalne zloupotrebe vlasti. Ovo pismo u cjelosti je emitirano. Sutradan je uslijedio poziv načelnika direktoru RTV Zenice Remziji Hukeljiću. Na sastanku je od direktora načelnik Alić tražio smjenu urednika ili, kako je rekao, on će smijeniti njega.

Ured Visokog predstavnika je poslao ozbiljno upozorenje zeničkim vlastima povodom ovog pritiska na novinare. Od načelnika Alića se očekuje da obustavi sve radnje koje ugrožavaju slobodan rad medija. Iz izvora u OHR-u smo saznali da bi načelnik Ferid Alić, ukoliko bi istrajao u svojim zahtjevima za smjenama, mogao u krajnjem slučaju i sam biti smjenjen. S obzirom na nedavnu smjenu čak predsjednika jednog entiteta, ovakva radikalna mjera ne bi bila začuđujuća.

Urednici na RTV Zenica, ipak smatraju, da je najvažnije da međunarodna zajednica nastavi da podstiče medije ka političkoj nezavisnosti i objektivnosti. Konkretno, zamjera se međunarodnoj zajednici što većinu sredstava ulaže u manje komercijalne medije, koji gotovo nemaju nikakav uticaj u lokalnoj sredini, dok su snažniji, javni sistemi, čak i kada nisu politički ostrašćeni, do sada često ostavljani na cjedilu. (S.K. - R.U.)

S a m o r e g u l a c i j a m e d i j a

Nesaglasnost oko savjeta za štampu

Tradicionalna jednodnevna druženja domaćih novinara u organizaciji OSCE, ovaj put su (28. maj, hotel Holiday Inn u Sarajevu), za suorganizatora imali Nezavisnu komisiju za medije (IMC), jer je tema bila – novinarski kodeks.

Nakon gotovo jednogodišnjih najava, priprema, iscrpnih diskusija, izrada nekoliko verzija, konačno je šest novinarskih asocijacija koncem prošlog mjeseca usvojilo Kodeks za štampu.

Na ovom seminaru su se svi složili kako je to ogroman korak naprijed, bez obzira na činjenicu što je rečeni Kodeks daleko od savršenstva, te da je kao takav otvoren za izmjene i dopune, tj. za poboljšanja.

Prve rasprave su bacile više svjetla na najsporniji dio ovog dokumenta – ispuštanje člana ili paragrafa koji uređuje institut Savjeta ili Vijeća za štampu, što je bilo ugrađeno u prethodnim verzijama teksta. Ispostavilo se zapravo kako je ispuštanje Savjeta za štampu bio gotovo iznuđen kompromis. Naime, Savjet za štampu kao, uslovno rečeno, izvršni korektiv, doživljen je od predstavnika pojedinih novinarskih asocijacija kao nekakvo centralno tijelo sa sumnjivim ingerencijama, a sve što sugeriše centralno, u barem dvije trećine BiH je jednostavno neprihvatljivo.

U svojim eksplikacijama kao podlogama za diskusiju govorili su Branko Perić predsjednik Nezavisne unije novinara Republike Srpske (RS), Borka Rudić generalni sekretar Nezavisne unije profesionalnih novinara BiH i Nada Puvačić, član Upravnog odbora Udruženja novinara RS. Prije njih su sažetu genezu nastanka Kodeksa izložili Edis Mesihović, predsjednik Saveza novinara BiH, Senad Kamenica, član Predsjedništva Nezavisne unije profesionalnih novinara BiH i Zdravko Nikić, predstavnik Udruge hrvatskih novinara BiH.

Po B. Periću, Savjet za štampu je u ovom trenutku potreban, tim prije što imamo neefikasno sudstvo. B. Rudić se ispred Nezavisne unije profesionalnih novinara BiH založila za dvije stvari: jedinstven Savjet za cijelu BiH, ali i jedinstven Savjet za medije (podv. M.P.), a ne samo za štampu. N. Puvačić smatra suštinskim kako će Savjet funkcionisati u praksi, ali se istovremeno protivi jedinstvenom Savjetu, kako kaže – iz praktičnih razloga, s obzirom da zakonodavstvo nije jedinstveno, a u preambuli stoji kako pored Kodeksa, “zakoni i druga akta čine okvir za rad štampanih medija u BiH”.

Branislav Božić, predsjednik Udruženja novinara RS je bio decidan u diskusiji kako ovo što smo usvojili nije kodeks za štampu, već kodeks za medije, jer udruženja imaju svoje novinarske kodekse.

U diskusijama je uočljivo bilo i nerazumijevanje prirode i suštine Savjeta za štampu, ne samo od strane mlađih kolega koji su postavili pitanje zaštite novinara, naročito u odnosu na vlast i političke strukture, nego i od strane starijih, iskusnijih kolega, čak i jednog predsjednika novinarske asocijacije, koji je postavio slično pitanje.

Postavljeno je i konkretno pitanje Robertu Gillettu – kako se ponašati dok se Savjet za štampu ne uspostavi, na što je ovaj odgovorio kako to nije u nadležnosti IMC nego OSCE-a, čime je otkriven i unekoliko proširen mandat OSCE u sferi medija, jer je ova organizacija do sada imala u nadležnosti medije samo u kontekstu izbora.

Organizatori su se pobrinuli da dovedu goste iz Velike Britanije i Estonije koji su iznosili iskustva iz svojih zemalja o radu savjeta za štampu i sličnih tijela.

Kao zaključak, ostaju uočljive nesaglasnosti oko Savjeta za štampu, a hipotetički govoreći, ako se jedno takvo tijelo i uspostavi za cijelu BiH, ostaje ozbiljno i otvoreno pitanje načina rada, jer posebno predstavnici Udruge hrvatskih novinara BiH insistiraju na mehanizmu konsenzusa u odlučivanju, čime bi se osujetilo moguće preglasavanje, dok novinarske asocijacije iz dijela Federacije pod bošnjačkom većinom insistiraju na apsolutnoj većini, kao formuli protiv mogućih blokada rada Savjeta za štampu. (Priredio: D.B.)

M o n i t o r i n g : “ O k o 2 2 ” N T V S t u d i o 9 9 (1 8 . 5 . – 2 3 . 5 . 1 9 9 9 .)

Fokus na događaje u regionu

Novosti o medijima su se odlučile za monitoring sarajevske tv stanice Studio 99 zbog činjenice da je riječ o elektronskom mediju koji od početka rata u Bosni ima izrazito angažovan politički pristup koji profilira nezavisno novinarstvo, ali i stavove često dijametralno suprotne aktuelnoj državnoj i sarajevskoj vlasti. Takođe, međunarodna zajednica je u ovu stanicu od kraja 1994. do kraja 1997. godine ulagala ogromna novčana i tehnička sredstva, što je ovaj medij držalo “pod lupom” kako donatora iz svijeta, tako i domaće javnosti. Za predmet monitoringa je uzeta emisija “Okolo 22”, u koju redakcija stanice, odnosno njen glavni urednik, ulažu najviše rada i sredstava.

“Oko 22” je jednosatna emisija informativno magazinskog tipa koja počinje u 22 sata. S obzirom da svojevremeno, zbog aljkavosti zaposlenih, nije uvijek počinjala na vrijeme, vladalo je mišljenje da njen naziv označava opštu odrednicu početka emisije. Međutim, “Oko” je u ovom slučaju sinonim za nešto što se fokusira, odnosno događaji na koje je tog dana usmjerena pažnja javnosti.

Emisija je počela da se emituje u rano proljeće ratne 1995. godine (NTV 99 je počela sa radom 1. februara 1995, za razliku od Radija 99 koji radi od prije rata). Tvorac koncepcije emisije je glavni urednik Adil Kulenović dok je njenu razradu napravila informativna redakcija stanice. Specifičnost emisije je da se istovremeno emituje i na radiju i televiziji, što nije najsretnije rješenje jer na tv mediju slika nadopunjuje riječ, tako je slušalac na radiju “osakaćen” za dio ugođaja. Primjetno je da redakcija želi da izbriše te razlike, tako da se “Oko 22” sastoji od dosta priloga po principu vijest pokrivena slikom ili telopom, čime se pravi usluga radio slušaocima, ali se degradira televizija kao medij.

“Oko 22” počinje efektno napravljenim “lead”-om sa izvodima i slikama najznačajnijih vijesti dana i pregledom sadržaja emisije. Ova najava uvijek traje jednu minutu i u donjem dijelu ekrana je sekundarica koja unazad odbrojava 60 sekundi. Sa tehničke strane, ovo je najreprezentativniji dio emisije.

U posmatranom periodu dominantna tema je bila Kosovska kriza, odnosno NATO bombardovanje SR Jugoslavije. Ocjena je da je emisija sveobuhvatno i objektivno tretirala ovu problematiku. Snažan pečat je davao dopisnik iz Beograda Rade Radovanović koji je svako veče slušaocima Studija 99 izvještavao o stanju u jugoslovenskoj prijestolnici. Radovanović je direktno emitovan u program (On line- na vezi), što je značilo veću aktuelnost, jer gledalac-slušalac pouzdano zna da je opis trenutnog stanja vjerodostojan. Takođe, to je omogućavalo i konverzaciju voditelja sa dopisnikom, što je doprinosilo zanimljivosti izvještaja.

Radovanović, inače dugogodišnji novinar opozicionih i nezavisnih medija iz Beograda, je izvještavao objektivno, iscrpno, kombinujući informacije o ratnim posljedicama u Jugoslaviji sa tamošnjim političkim zbivanjima. Emocije nije unosio u svoje izvještaje, osim u emisiji 23.5. kada se, izvještavajući o NATO udarima na elektroenergetski sistem i činjenicu da struje u Srbiji nemaju ni bolnice, zapitao: “Kako NATO misli da su patnje civila, rat protiv režima?”

Za razliku od Radovanovića, njegov kolega iz Crne Gore Slobodan Racković, takođe iskusni novinar i angažovani borac za crnogorsku samobitnost, je imao javljanja koja su se teško mogla zvati izvještajima. Riječ je ustvari o političkim komentarima koji su samo imali šlagvort u tamošnjim zbivanjima. Racković je u svojim javljanjima izrazito subjektivno favorizovao političku opciju kojoj pripada (predsjednik Đukanović ili možda liberal Perović) potpuno prenebregavajući činjenicu da je skoro 50 % Crne Gore na liniji osovine Bulatović-Milošević. Naprimjer, 20.5. koristi stalno izraz “srpska vojska”, a ne jugoslovenska armija, a ostalih dana stavove stanovnika Cetinja generalizuje na cijelu Crnu Goru. Malo faktografije, puno ekvilibristike, karakteristika je ovih izvještaja.

U emisijima “Oko 22” svakodnevno su prisutni izvještaji sa brifinga NATO-a u Briselu. Pored prepričanog dijela, izvještaj sadrži i dio simultano prevedenog dijela ove pres konferencije sa dobro odabranim segmentima što upotpunjuje informativnu ponudu u emisiji. Tokom promatranog perioda bilježimo i izvještaje dopisnika agencije SENS iz Brisela i Vašingtona te jedan izvještaj zagrebačke novinarke Jelene Lovrić. Međutim, čini se da su ovi fonski izvještaji preuzeti sa drugih medija, ali voditelji nisu naveli izvor. Ekskluzivno za TV 99 se javlja Erol Avdović iz New York-a (nekadašnji dopisnik TV BiH) koji se u dva navrata bavi dilemama američkog javnog mnijenja i administracije oko ispravnosti intervencije, dakle temom koja je zanemarena u ostalim ovdašnjim medijima. Značajan dio emisije zauzimaju skinute slike ili kompletni prilozi sa televizije Deutsche Welle i nešto manje CNN i Sky News. 22.5. primjećeno

je korištenje i slike sa SRT-a (tv Republike Srpske), a u potpunosti je preuzet i kraći intervju ove televizije sa kopredsjednikom Vijeća ministara Svetozarom Mihajlovićem.

Po koncepciji predviđeno je da “Okolo 22” ima gosta koji tokom emisije daje dodatne informacije i komentariše aktuelne događaje. 19.5. gost je bio glavni urednik novinske agencije KUNA iz Kuvajta, a 23.5. premijer Federacije BiH Edhem Bićakčić. Gostovanje Bićakčića se izdvaja po konkretnim pitanjima voditeljice i konkretnim odgovorima premijera oko donatorske konferencije. Školski primjer dobro urađenog intervjua, što baš i nije uvijek karakteristika ove televizije.

Najslabija tačka emisija je takozvano istraživačko novinarstvo i angažovanje vlastitih (domicilnih) reportera koji očigledno nemaju dovoljno profesionalnog znanja. Sarajevski reporteri se uglavnom iscrpljuju na suhoparnom praćenju press konferencija ili seminara koji se održavaju u Sarajevu. Neki od njih čak ni svojim glasovnim mogućnostima ne zaslužuju prisustvo na jednom elektronskom mediju. Poneki izlet u nešto što bi se nazvalo istraživačko novinarstvo ili produbljivanje teme, uglavnom se neslavno završava. Naprimjer, 21.5. bilježimo prilog o pravima demobilisanih boraca. Kao povod je poslužila izjava Alije Izetbegovića u *Dnevnom Avazu* da nisu tačni navodi vojnih invalida o niskim penzijama. Izetbegovića u emisiji demantuje čovjek koji se najavljuje kao predsjednik Kongresne stranke (apsolutno politički anonimne), mada je logičnije bilo da je intervjuisan neki borački funkcioner. U prilogu su zastupljene izjave i Zaima Backovića, kantonalnog ministra za socijalni rad i boračka pitanja, ali na sasvim drugu temu i anketa sa demobilisanim borcima, koji uglavnom ne žele ništa da kažu, pa se postavlja pitanje zašto su anketirani. Novinar u prilogu ima ulogu nevještog ispitivača, a ne nekoga ko treba da poveže temu i razjasni događaj. Takođe, 23.5. u emisiji je prisutna tema “Uloga medija” u kojoj javne ličnosti (Mustafa Čengić, Hidajet Repovac, Mirza Hajrić...) govore o značaju djelovanja medija na građanstvo. Novinar je potpuno pasivan i riječ je o skupu “slijepljenih” izjava koje nisu žurnalistički vođene i povezane.

Na kraju emisije svakodnevno se predstavljaju izdanja sutrašnjih brojeva dnevnih novina. Utisak je da voditelji ovom poslu prilaze nepripremljeno, praktično ga otaljavaju, i svode na isčitavanje nadnaslova i naslova. Ovaj pristup nekada djeluje komično, a iz samih naslova se ne može razaznati o čemu se radi. Naprimjer samo čitanje naslova - “Guverner optužuje HDZ” - ništa ne znači. Koji guverner? Zašto ga optužuje?

Opšti je utisak da emisiju “Okolo 22” karakteriše otvorenost za različita razmišljanja unutar BiH, ali i cijelog regiona. Ideja vodilja emisije je da se BiH ne može posmatrati izolovano od svog susjedstva. Otuda veliko ulaganje u dopisničku mrežu i praćenje događaja u širem kontekstu, ali i korištenje najrazličitijih izvora informacija – zapadni, srpski, bosanski, albanski izvori. Investiranjem u sarajevski kadar (edukacijom postojećeg, ili dovođenjem stručnijeg) “Okolo 22” bi postala respektabilna emisija poput sadašnjeg TV INFO OBN-a sa kojim postoje generalne uređivačke sličnosti.

(Monitoring centar Media plana-Radenko Udovičić)

Mediji u drugim zemljama (V)

Slovenija: u tržišnoj utakmici

Novosti o medijima objavljuju seriju tekstova o medijskoj situaciji u susjednim zemljama i zemljama u postkomunističkoj tranziciji. U ovom broju objavljujemo tekst našeg saradnika iz Ljubljane mr. Lenarta Šetinca o medijskoj situaciji u Republici Sloveniji.

Procvat elektronskih medija

Broj medija se po osamostaljenju brzo povećavao, a njihov polagani brojčani rast imamo još i danas. Neki mediji u velikoj konkurentskoj borbi nisu se održali, kao npr. tri nova dnevna časopisa: *Republika* (izlazila od 1992. do 1997.), *Slovenac* (izlazio od 1991. do 1996.) i *Jutarnje novine* (izlazile od 4. do 30. 7. 1998.). Slično se dešavalo i na revijalnom području. Zanimljivo je, da su se održali oni mediji koji su već po osamostaljivanju stekli visok ugled. Skoro bez izuzetka oni su se održali i danas i predstavljaju medijsku kičmu države.

Danas u Republici Sloveniji ima pet dnevnika (*Delo*, *Dnevnik*, *Večer*, *Slovenske novosti*, *Ekipa*), 41 revija i časopis s opštom aktuelnom tematikom, 63 lokalna/revijalna časopisa, 130 glasila preduzeća, udruženja, društava i političkih stranaka, 92 revije (iz različitih područja: priroda, porodica, muzika, kulinarstvo, sport, automobilizam, zdravlje, informatika itd.), 52 periodične publikacije s područja privrede, finansija i preduzeća, 48 časopisa za razonodu i enigmatiku, 23 časopisa za djecu i omladinu, 185 stručnih publikacija i naučnih časopisa, 30 časopisa za religiju i duhovnu kulturu. Pored pet dnevnika (dnevni novina), izlazi još pet časopisa (*Finance*, *Gorenjski glas*, *Primorske novice*, *Salamonov glasnik* i *Službeni list*) dvaput nedeljno, 49 nedeljnika, 40 četrnaestodnevni novina. Preostala periodika su mjesečnici ili časopisi sa još daljim periodom izlaženja.

Pravi procvat su doživjeli elektronski mediji. Uz javne radijske i televizijske programe u okviru RTV Slovenije djeluje i 21 regionalna (lokalna) nekomercijalna radijska stanica. Pored toga u Sloveniji emituje i oko 40 komercijalnih radijskih stanica, 4 komercijalne televizijske mreže (POP TV, Kanal A, Gajba, TV 3), te nekoliko desetina regionalnih ili lokalnih televizija od kojih svoje i kupljene programe 22 TV stanice distribuiraju samo preko kablovskih mreža.

Završena vlasnička transformacija

Imovinska transformacija je na medijskom području u Sloveniji završena. Tako je danas jedini značajni državni medij RTV Slovenije. Ostalo je još nekoliko opštinskih glasila gdje taj proces nije završen, iako im je zakon to omogućio. Svi ostali značajni štampani i elektronski mediji su privatizovani u skladu sa zakonom o vlasničkom preoblikovanju preduzeća (Sl. list broj 55/92), koji je u drugom članu odredio, da se zakon upotrebljava za vlasničku transformaciju preduzeća odnosno drugih pravnih lica, koja se bave revijalnim, radio i televizijskim, časopisno-agencijskim i filmsko-informativnim radom, osim rada, koji je zakonom određen kao javna služba (takva javna služba je samo RTV Slovenije).

Osim RTV Slovenije od privatizacije su izuzeti časopis *Nepujzsage* i Mađarski radio program za potrebe Mađarske zajednice u Republici Sloveniji. Dakle, Zakon o vlasničkom preoblikovanju omogućio je svim medijskim kućama da se vlasnički transformišu bez obzira na to što je prijašnje uređenje ubrajalo medije u društvenu djelatnosti od posebnog društvenog interesa (a ne u privrednu).

Među više mogućnosti koje im je pružao zakon zaposleni u medijskim preduzećima izabrali su skoro bez izuzetka metodu vlasničkog preoblikovanja sa "internim dijeljenjem i unutaršnjim otkupom" (pravo na to su imali svi zaposleni i bivši zaposleni u preduzeću). Tako su radnici u pravilu postali većinski vlasnici sa 51 do 60 % vlasničkog udjela zaposlenih zajedno sa bivšim zaposlenim u preduzeću. Najmanje 40 % vlasničkog udjela u novonastalim privatizovanim privrednim društvima su dobili, u skladu sa zakonom o vlasništvu, ustanovljeni upravni sistemi.

Prvi efekat vlasničkog preoblikovanja medija bio je većinsko upravljanje zaposlenih u medijskim kućama, što je prouzrokovalo veću profesionalnost većine privatizovanih medija.

Vlasnička struktura nikako nije statična kategorija, tako da bilježimo već u ovih nekoliko godina po završenom procesu vlasničkog preobražaja značajne pomake u vlasničkoj strukturi pojedinačnih medija te koncentraciju vlasništva u ruke sve manjeg broja vlasnika. Prva medijska kuća (*Delo*, dioničarsko društvo) već prilično uspješno kotira na ljubljanskoj berzi, jer otvara novu eru u oblikovanju vlasničke strukture medija u Sloveniji. Pri tome je zabrinjavajuće da su cijene dionica medijskih preduzeća nerealno visoke (obzirom na profit tih privrednih društava). To znači da pri kupovini tih dionica ne odlučuje samo ekonomska logika.

Antimonopolske klauzule

Značajno ulogu pri zaštiti autonomnosti i profesionalnosti u medijima odigrao je i zakon o javnim glasilima, usvojen 1994., koji je svojim odredbama za zaštitu pluralnosti i raznovrsnosti glasila, omeo koncentraciju različitih medija (npr, dnevnih listova, TV i radija) u jednom privrednom/ekonomskom društvu te ograničio vlasništvo jednog fizičkog ili pravnog lica na 33% udjela, odnosno prava upravljanja pojedinačnog privrednog društva, koje je vlasnik. Ograničeno je i ukršteno vlasništvo istog vlasnika u različitim medijskim ekonomskim društvima na najviše 10 % u svakom od njih. Značajna je takođe i odredba, da strana lica imaju ukupno u medijskom ekonomskom društvu najviše 33 % udjela odnosno prava na upravljanje.

Zakon o javnim glasilima je takođe odredio, da medijska gospodarska dioničarska društva imaju obavezno nominirane dionice (dionice koje glase na ime dioničara), te odredio obavezu da mediji moraju jedanput godišnje u Službenom listu objaviti svoju vlasničku strukturu kako bi zagarantovali transparentnost vlasništva medija. Tako je zakon za sada uspješno spriječio nastajanje velikih monopolnih medijskih koncerna te obuzdao mogućnost da strani kapital preuzme medijske kuće u cjelini odnosno većinskim dijelom. Strani kapital za sada je prisutan kod dva komercijalna televizijska programa (POP TV i Kanal A), koji bez strane pomoći ne bi mogli djelovati, dok su vlasnički obje mreže u većinskom vlasništvu domaćeg kapitala.

Najznačajniji zakoni, koji uređuju djelovanje medija su Zakon o javnim glasilima (Sl. list RS 18/94) i Zakon o Radioteleviziji Slovenije (Sl. list 18/94) i Zakon o telekomunikacijama (Sl. list 35/97). Zakon o javnim glasilima je značajno uticao na demokratizaciju medijskog prostora u Sloveniji. Pored već ograničenih protivmonopolskih odredbi, značajne su odredbe o uređenju odnosa među vlasnicima, odgovornim urednicima te novinarima, o kriterijima za dijeljenje RTV frekvencija, te potpuna liberalizacija pri osnivanju i izdavanju glasila. Zakon o RTV Slovenije uredio je jedini medij-javnu službu, pri čemu je sasvim sigurno najveći domašaj sistem upravljanja RTVS, koji je spriječio pretežni i neposredni upravljački uticaj politike na programsku politiku nacionalne televizije. Zakon o telekomunikacijama je uredio gazdovanje frekvencama za radijsku i televizijsku djelatnost. Uprkos tome, da Slovenija ima neosporno međunarodno prikladno dobro medijsko zakonodavstvo, priprema se novi zakon o medijima. Razlozi su po riječima predlagača: osigurati efikasan upravni nadzor nad medijima, zaštititi nacionalni identitet, uskladiti zakon sa evropskim zakonodavstvom...

Harmonizacija slovenskog i evropskog zakonodavstva sasvim sigurno će donijeti promjene u vezi sa slobodnim protokom kapitala i ljudi, evropskim kvotama (kod igranih TV programa), terminologiji, istim konkurentskim uslovima za sve medije, dualnim sistemom (razgraničenje javne RTV službe od komercijalne RTV) itd. Upravo sada teče stručna rasprava o radnoj verziji novog zakona o medijima.

Odnos države i politike na medije možemo promatrati na sistemsko formalnoj ravni ili na ravni neformalnih aktivnosti i uobičajeno prikrivenih pokušaja uticaja na uredničku politiku. Država ima uticaj na položaj RTVS, Vlada odobrava visinu RTV pretplate, neke programe finansira budžet (iako u vrlo skromnom okviru), parlament daje saglasnost na izbor generalnog direktora, te imenuje četvrtinu članova Savjeta RTVS. Političke stranke formalno mogu uticati

na RTVS samo preko nadležnosti parlamenta, vlade i preko Savjeta RTVS, a neformalno je moguće zapaziti veliki pritisak nekih stranaka na pojedine urednike i novinare, prije svega na TV Slovenije. Tako su sve političke opcije uvjerene, da nacionalna RTVS ne poštuje načelo jednakopravnosti i političke ekvidistance...

Sistemski utvrđenog uticaja države na privatne medije, osim dakako sa strategijom ekonomske politike, u Sloveniji nema. Ali ima pokušaja da se politički utiče preko učešća u vlasništvu i preko neformalnih veza. Bez obzira na kazano mogli bi uopšte tvrditi, da uticaj države i političkih stranaka, za sad ne utiče alarmantno na medijsku demokraciju u Sloveniji.

Najtiražniji Nedeljski dnevnik

Među dnevnim novinama najveći uticaj imaju *Delo* i *Slovenske novice*, *Delo* sa 29,6% čitalaca odrasle populacije, a *Novice* sa 38,5%. Obzirom na to, da su dva dnevnika kapitalom i urednički tijesno vezani, oni pokrivaju zajedno preko 60% slovenskog dnevnog tržišta. Pretežni dioničari *Dela* su prije stupanja u berzu bili zaposleni (zajedno s bivšim zaposlenim). Od vanjskih vlasnika je najjače Krekovo društvo, koje ima više od 25% dionica, što znači, da ima kontrolni udio (obzirom na sve statusne promjene za koje je po zakonu potrebna 75 postotna većina). Drugih 25% udjela je kod raspršenih vlasnika dionica. Za sada nije moguće tvrditi, da nova vlasnička struktura već utječe na uglavnom politički neovisnu i profesionalno uređivačku politiku. Veći uticaj na političku legitimaciju lista imaju pojedinačni urednici, komentatori i novinari u poređenju s vlasnicima, odnosno dioničarima.

Vrlo uticajni su i dnevnik *Večer* iz Maribora (23,8% čitalaca) i *Dnevnik* iz Ljubljane (20%), koji su još uvijek regionalno orijentisani. Urednička politika oba dnevnika je politički neovisna. U vlasničkoj strukturi obiju medijskih kuća prevladavaju unutrašnji dioničari. Značajan je također uticaj institucionalnih vlasnika (fondova).

Značaj Dnevnika naglašava izuzetno uticajni tjednik *Nedeljni dnevnik* koji je već desetljećima časopis sa najvećim dosegom među čitaocima (godine 1998. bila je prosječna čitanost 44,4%). Skoro istu čitanost imaju dvije profesionalno odlične sedmične porodične revije izdavača *Delo-revije* (koji nije kapitalom povezan sa *Delom!*): *Jana* (44%) i *Lady* (41,5%). Značajni informativni nedeljnici su još *Antena* (20%) i *Nedelo* (19,3%, izdaje *Delo*), *Mladina* (15%), *7D* (12,8%, izdaje *Večer*) i *Kmečki glas* (11,2%). Između uticajnih regionalnih časopisa treba spomenuti *Primorske novice*, koje izlaze tri puta sedmično (11, 1 %).

Tiraž najznačajnijih spomenutih časopisa je: *Delo*–92000, *Slovenske novice*–82000, *Večer*–72000, *Dnevnik*–71000, *Nedeljski dnevnik*–182 000, *Lady*–94000, *Jana*–76000

Kod elektronskih medija su naravno najuticajniji programi RTVS. Na radijskom području 1. program – Program A, ima najširu slušanost – 34,3%, a 2. program – Val 202 čak 44,1 %. Na državnoj razini prvi i drugi radijski program RTVS nemaju nikakve konkurencije. Na regionalnoj razini djeluje nekoliko uticajnih regionalnih stanica s maksimalnim domašajem do 10% slušalačke populacije. Svi važniji regionalni/lokalni radiji su privatizirani, odnosno u privatnom su vlasništvu, te u cijelosti ovisni od tržišta.

Na televizijskom području nacionalna televizija ima dostojnu konkurenciju prije svega u POP TV programu kojeg oblikuje producerska kuća PRO-PLUS d.o.o. (koja je u većinskom vlasništvu američkog kapitala) zajedno sa nekoliko regionalnih stanica udruženih u mrežu koja pokriva teritoriju Slovenije cca 70%. Prvi program TV Slovenije je u 1998. godini imao prosječni broj gledalaca 80,2 %, a drugi program 59,1%. Ali POP TV je već dosegla prosječnu gledanost 74,9%. Tome uspjehu sigurno doprinosi izbor odličnih serija i filmova, te korektna, nezavisna i profesionalna urednička politika. Ona često nadmašuje urednički domašaj nacionalne

televizije, u kojoj, zbog konkurencije, također nagovještavaju kretanja ka većoj nezavisnosti i popularnosti.

Visok domašaj nagovještavaju takođe Kanal A (58,3% gledalaca) i novoosnovana TV mreža - Gajba (18%), koja je baš kao i POP TV povezana sa producentskom kućom PRO-PLUS d.o.o.

Da zaključim: kao čitalac, slušalac i gledalac uglavnom nemam razloga za nepovjerenje u veliku većinu slovenačkih medija (naravno potrebno je izbjegavati političko propagandne umotvorine nekih, ipak rijetkih i većinom uticajno beznačajnih medija odnosno novinara i njihovih urednika). Za istraživača koji detaljnije istražuje medijska događanja je zabrinjavajuća činjenica da su cijene dionica medijskih preduzeća nerealno visoke (u odnosu na profit tih privrednih), što znači da kod kupovine tih dionica ne odlučuje samo ekonomska logika.

(Lenart Šetinc)

Adrese nekih najznačajnijih (još) neovisnih medija u Sloveniji:

Delo d.d.

Dunajska 5, 1509 Ljubljana
tel: (386 61) 131 82 55;
fax: (386 61) 133 40 32
Internet: <http://www.delo.si>
direktor: Tit Doberšek
odgovorni urednik: Mitja Meršol

POPTV: Produkcija PRO PLUS, MMTV, TELE 59, TV Robin

Kranjčeva 26, 1000 Ljubljana
tel: (386 61) 189 32 00;
fax: (386 61) 189 32 04
direktor: Marjan Jurenc
direktor programa: Branko Čakarmiš

Dnevnik, časopisna družba, d.d.

Kopitarjeva 2-4, 1510 Ljubljana
tel: (386 61) 132 52 62;
fax: (386 61) 132 1020
Internet: <http://www.dnevnik.si>
direktor: Branko Bergant
odgovorni urednik: Zlatko Šetinc

JANA, Delo-revije d.d.

Dunajska 5, 1509 Ljubljana
tel: (386 61) 319 260;
fax: (386 61) 133 43 20
direktor: Andrej Lesjak
odgovorna urednica: Bernarda Jeklin

ČZP Večer d.d.

Svetozarevska 14, 2504 Maribor
tel: (386 61) 62 224 221;
fax: (386 61) 226 338
Internet: <http://aaa.czp-vecer.si>
direktor: Božo Zorko
odgovorni urednik: Milan Predan

ČP Mladina d.d.

Resleva 16, Ljubljana
tel: (386 61) 132 81 75;
fax (386 61) 133 12 39
direktor: Zoran Trojar
odgovorni urednik: Jani Sever

Reporter i bez granica (RSF): Iz izvještaja za 1999 godinu

Medijske slobode: najlošije u Jugoslaviji

Godišnji izvještaj o stanju medijskih sloboda u svijetu ove ugledne nevladine organizacije nije nimalo ohrabrujući, bez obzira što se na samom početku Izvještaja konstatuje kako se broj ubijenih novinara na zadatku značajno smanjio u odnosu na prethodne godine. *Reporter i* su

registrovali samo 19 ubijenih novinara u 1998. godini, u poređenju sa 26 u '97., ili 51 u '95., te 103 u '94., od čega 48 u Ruandi i 18 u Alžiru. Zanimljivo je da *Reporteri* naglašavaju kako su njihove brojke znatno niže od brojki ostalih srodnih organizacija i agencija, stoga što oni u listu stradalih uvrštavaju samo one novinare koji su poginuli na zadatku, ili je razlog njihove likvidacije isključivo taj što su novinari.

Pa ipak, manje brojke stradalih novinara skrivaju jedan zabrinjavajući trend. Pomenutih 19 novinara nije stradalo na zadatku kao ratni reporteri, što je upravo bilo karakteristično u prethodnim godinama. Gotovo svi su ubijeni iz odmazde, ili s ciljem da se učutkaju, jer su otkrivali slučajeve korupcije političara, ili nečasne veze vlada sa organizovanim kriminalom. Takva ubistva su se dešavala u Kolumbiji, Rusiji, Brazilu, Meksiku, Filipinima i Tajlandu.

Među vladama koje drže novinare u zatočeništvu su Turska, Sirija, Burma, Vijetnam, Malezija, Kina, Etiopija i dr.

Represivni i totalitarni režimi najviše se plaše televizije, kao najmoćnijeg medija. Oko 75 zemalja svijeta uvelo je punu kontrolu na tv stanicama ili mrežama. Odkora se zazire i od interneta, tako da već oko 45 zemalja pokušava da osujeti pristup građanima internetu. Na tom planu je najrevnosnija Kina, pa onda Vijetnam, Burma i Malezija.

Od država bivše Jugoslavije najlošije je prošla SRJ, predstavljena kao "Srbija - Crna Gora". Hrvatska je dobila nešto manje prostora od BiH, ali je prikazana u lošijem svijetlu od BiH. Ovaj izvještaj u segmentu SRJ, Hrvatska i BiH, bitno se ne razlikuje od izvještaja njujorškog Komiteta za zaštitu novinara (CPJ), osim što je u samo tri paragrafa uvrštena i Makedonija, sa dva slučaja onemogućavanja ulaska u zemlju troje bugarskih novinara. Slovenije, razumije se, nema: na čast "deželi" !

U izvještaju se registruju i dva pozitivna primjera: Hong Kong i Indonezija. U slučaju bivše britanske kolonije, bio je neosnovan strah da će nova vlast gušiti slobodu štampe, dok je ostavka predsjednika Suharta preporodila medijski ambijent Indonezije. Sa 1. januarom ove godine, u indonežanskim zatvorima nije bilo nijednog novinara, dok se na tržištu pojavilo 100 novih publikacija. Osim toga, vlada je dala čvrste garancije da će uskoro donijeti novu medijsku legislativu koja će garantovati slobodu štampe.

Na kraju izvještaja se daju iscrpne liste imena ubijenih, utamničenih i nestalih novinara, ne samo u prošloj godini, već tokom posljednjih 25 godina. Na vjerodostojnost prezentovanih podataka, barem u ovom dijelu izvještaja, lebdi sjenka u vidu imena Nijaza Abadžića, istaknutog novinara TV BiH (TV Sarajevo) koji je navodno nestao 16. maja 1992. godine. Ipak, njegov nestanak je davno razriješen i on je, hvala bogu, živ i zdrav. Na ovaj detalj smo upozoravali odgovorne iz *RSF* nekoliko puta. (Priredio: D.B.)

P r e p i s k e

OHR – Erotel

Predstavnik Televizije Erotel - Mostar, Jozo Ćurić, 8. maja je uputio pismo Visokom predstavniku za BiH u kojem je iznio mišljenje čelnika ove medijske kuće o položaju Hrvata u bh medijima, rekonstrukciji postojeće RTV BiH, kao i o odnosu OHR-a prema Erotelu.

U pismu je navedeno da Ured Visokog predstavnika pokušava nasilnim putem provesti po centralističkom modelu projekat gašenja jedinih raspoloživih programa na hrvatskom

književnom jeziku u jednom dijelu BiH, te tako grubim načinom dovesti do trenutne medijske izolacije Hrvata.

Carlos Westendorp, u svom odgovoru na ovo pismo koje je uputio Jozi Ćuriću 24. maja, navodi da ovi komentari otkrivaju zabrinjavajuće pogrešno tumačenje ciljeva koje ovaj Ured želi postići na planu cjelokupnog preustroja medija u BiH, kao i po pitanju na koji se način ovo odnosi na Hrvate kao konstitutivni narod u Federaciji.

Ćurić u svom pismu dalje komentariše izjavu zamjenika Visokog predstavnika za medije, Simona Haselock-a, da je on legalno registrovanu tvrtku proglasio agentom HRT-a, te da daje komentare o aplikaciji podnesenoj IMC-u iako on nije šef.

Kao odgovor na to, Westendorp navodi da je direktor HRT-a nominirao Ćurića i Čolaka kao njegove jedine i isključive predstavnike u BiH s punom izvršnom moći djelovanja u ime HRT-a, i to u prisustvu osoblja OHR-a, a što se tiče aplikacije podnesene IMC-u sa zahtjevom za sve četiri raspoložive frekvencije državne mreže, on ukazuje da se radi ili o neozbiljnosti ili nedostatku tehničke upućenosti.

Dalje u pismu Erotela stoji da je zamjenik Visokog predstavnika za medije najavio stanje u kojem će Hrvati u tv bisnisu imati manje prava nego što su ga imali u komunističkoj Jugoslaviji, te su iz tog razloga uputili zahtjev Westendorpu da ih zaštiti kao kuću koja jedina ozbiljnije proizvodi televizijski program na hrvatskom književnom jeziku u BiH.

Shodno tome, Carlos Westendorp je odgovorio da OHR nikada nije sugerisao da Hrvati trebaju imati manja prava na televiziju od onih koja su imali u komunističkoj državi, te da je zato inicirao formiranje Neovisne komisije za medije i dao joj zadaću da preustroji elektronske medije u BiH kako bi se ohrabrio tip otvorenih i demokratskih medija.

V i j e s t i

“Pozitivni mediji”

Zamjenik visokog predstavnika za medije u BiH, Simon Haselock je u intervjuu za agenciju AIM naveo nekoliko medijskih kuća u BiH koje bi mogle poslužiti kao pozitivni primjeri. OBN i svi njegovi afilijenti te NTV Banja Luka su, prema Haselocku, jako dobri mediji. U Federaciji prednjače TV Hayat i NTV 99 iz Sarajeva, mada, po njegovim riječima, nisu baš najbolji primjeri, a što se tiče pisanih medija tu je *Oslobođenje*, *Večernje novine* i *Dani*. U Republici Srpskoj su *Nezavisne novine* i *Reporter* najbolji pisani mediji. Od radio stanica izdvojio je Radio Mir (SFOR RADIO – prim. Media plana) i Radio Zid koji imaju najbolje projekte.

TV pretplata

Ustavni sud Republike Srpske proglasio je neustavnom odluku vlade RS da se pretplata za gledanje programa SRT naplaćuje u okviru telefonskog računa. Prijedlog i inicijativu za ocjenjivanje ustavnosti i zakonitosti ovakve odluke Vlade pred Ustavnim sudom RS pokrenuli su “Boksit DD Milići” i nekoliko pojedinaca. Oni su ukazali na to da je ovakav način ubiranja televizijske pretplate nezakonit i neprofesionalan.

Vlada RS je kao odgovor navela da su ovu odluku donijeli na prijedlog Upravnog odobra Srpske radio-televizije, a razlog je bila teška materijalna situacija i razoreni radio-difuzni sistemi, te slab odziv pretplatnika u ispunjavanju ove obaveze.

Narodna skupština Republike Srpske prihvatila je prijedlog Ministarstva informisanja RS da se preispita ova odluka i nađe bolji način naplate tv pretplate.

Prekinut program Bošnjačke televizije

Nezavisna komisija za medije (IMC) zabranila je 20. maja dalje emitovanje Bošnjačke televizije International (BRT Int). Bošnjačka televizija je poslušala naredbu IMC-a, tako da se umjesto redovnog programa na njenom kanalu sada nalazi telop u kojem se ukratko saopštava da programa nema po nalogu Nezavisne komisije.

U zvaničnom saopštenju IMC-a se kaže da je prekid emitovanja BRT Int privremene prirode dok se ne razmotri izdavanje licence za emitovanje ovoj televiziji, što je inače procedura za sve elektronske medije u BiH. Naime BRT Int je nastala fuzijom Bošnjačko muslimanskog radija Hayat i TV Ljiljan koja je od nekadašnje direkcije za telekomunikacije dobila frekvenciju, ali nikada nije počela sa emitovanjem. BRT Int je počela da radi na toj frekvenciji, ali je IMC ne priznaje.

BRT Int smatra da je zabrana emitovanja motivisana političkim razlozima, jer se međunarodnoj zajednici ne sviđa činjenica postojanja bošnjačke televizije. Na liniji takvog razmišljanja je i Savez novinara BiH koji je u svom saopštenju optužio IMC da ima neizbalansiran pristup u ocjeni rada medija, pri čemu deblji kraj izvlače mediji u dijelu Federacije pod bošnjačkom kontrolom.

BRT Int je počela da emituje krajem marta '99. *Novosti o medijima* su radile monitoring ove stanice i zaključile da je riječ o mediju koji protežira bošnjački nacionalno-religijski koncept, ali da ne vrijeđa osjećanja drugih naroda u BiH.

Stipendije za novinare

Westminster Foundation for Democracy London odlučila je da dodijeli dvije devetomjesečne stipendije mladim novinarima iz Republike Srpske za pohađanje Škole novinarstva i staž u Media plan institutu, Sarajevo. Ovo je prvi slučaj da jedna inostrana fondacija dodjeljuje stipendije za školovanje i usavršavanje u jednoj bosansko-hercegovačkoj medijskoj organizaciji.

Media plan institut je raspisao javni konkurs za dodjelu stipendija koji je otvoren do 10 juna ove godine.

Na pragu novog vijeka

←SLUŠAJTE SVOJIM UŠIMA! ←GLEDAJTE SVOJIM OČIMA! ←MISLITE SVOJOM GLAVOM!

Savjet Media plan Instituta:

Prof.dr. Muhamed Nuhić, Hamza Bakšić (Sarajevo); Perica Vučinić (Banja Luka); mr. Lenart Šetinc (Ljubljana); prof.dr. Mario Plenković (Zagreb); mr. Louis de la Ronciere (Paris); mr. Aleksandar Todorović (Montreux); prof. dr. Slavo Kukić (Mostar); prof.dr. Miroljub Radojković (Beograd).